

Verschijnt driemaandelijks
april, mei, juni 2024
P708387

Dinsdag 28 mei 2024

10de NATIONALE DAG VAN WAARDIG STERVEN EN EUTHANASIE

Symposium Recht op Waardig Sterven

THEMA: Vergrijzing en levensindebeslissingen aan de vooravond van de parlementsverkiezingen

LOCATIE: AP-HOGESCHOOL
Campus Noord, Italiëlei – Ellermanstraat, 2060 Antwerpen (ingang Italiëlei)

Programma:

- 14.00 uur** Deuren openen voor ontvangst en registratie
- 14.30 uur** Welkomstwoord dr. Marc Van Hoey, *voorzitter RWS*
- Toelichting standpunten door volgende politici:*
Freya Van den Bossche, *Vooruit Vlaams Parlementslid*
Mieke Vogels, *GroenPlus Voorzitster*
Sofie Merckx, *PVDA-PTB, PVDA-fractieleader in de Kamer*
Tom Ongena, *Open Vld, Partijvoorzitter*
Vertegenwoordiger N-VA (en VB) nog te bevestigen
- 16.10 uur** Interactief panelgesprek sprekers en publiek
- 17.00 uur** Afsluiting en receptie
- 18.00 uur** Einde

(Accreditering voor artsen en vormingsattesten voor zorgpersoneel na afloop)

Inschrijven **vóór 14 mei 2024** via e-mail op symposium@rws.be of **telefonisch op nr. 03 272 51 63**
RWS-leden en studenten: 10 euro per persoon - Niet-leden: 25 euro per persoon
Overschrijving op rekening nr. BE19 3200 2641 7012 van RWS met vermelding van naam (lidnummer voor leden) én "deelname symposium 28 mei 2024". Gelieve ook op te geven of u aan de receptie wil deelnemen.

Recht op Waardig Sterven vzw
Van de Wervestraat 2A-B01, 2060 Antwerpen

Tel: 03 272 51 63
E-mail: info@rws.be
www.rws.be

Bank

IBAN: BE19 3200 2641 7012
BIC: BBRUBEBB

Beheersorgaan

Marc Van Hoey, voorzitter
Rita Goeminne, ondervoorzitter
Fanny Favys, secretaris
Marc Vanryckeghem, penningmeester
Marc Cosyns, Jacqueline Simon, Anne-Marie Claus,
David Lambrechts, Lynn Van Hoey,
dr.iuris Jean Vroman, Claudia De Groot

Controle der rekeningen

René Laforce

Redactieraad

Eindredactie

Marc Van Hoey

Redactieraad

Marc Cosyns, Mick De Wachter,
Mireille Fourneau, Elka Joris, Els Schepers,
Siegfried Van den Enden
E-mail: redactieraad@rws.be

Verantwoordelijke uitgever

Marc Van Hoey
Van de Wervestraat 2A-B01, 2060 Antwerpen
Ondertekende artikels vallen onder de
verantwoordelijkheid van de auteurs

Vormgeving & druk

Lay-out: manu@mise-en-page.be
druk: www.dewriker.be/www.gazelle.be

Deadlines

Teksten, foto's en illustraties inzenden vóór:
1 december voor nr 1 - jan-feb-maa
1 maart voor nr 2 - apr-mei-jun
1 juni voor nr 3 - jul-aug-sep
1 september voor nr 4 - okt-nov-dec

Gedrukt op 100 % gerecycleerd en chloorvrij
gebleekt papier
ISSN: 2031-8960

In dit nummer

- 2 • Uitnodiging symposium
- 4 • Gedicht "De dageraad" Tony Rombouts
- 5 • Woordje van de voorzitter
- 6 • Euthanasie als een normale zorgbehandeling
- 8 • Kamer keurt hervorming goed wet patiëntenrechten
- 9 • Parlementsverkiezingen 2024
- 10 • Duo-euthanasie in Nederland
- 11 • Euthanasiecijfers 2023
- 12 • Buitenlands nieuws: Françoise Hardy
- 13 • Buitenlands nieuws: Ecuador
- 14 • RWS 40 jaar, met dank aan Lily Boeykens
- 16 • Tot Altijd, reactie RWS-medewerkers
- 18 • De wereldreis van Chris en Patrick
- 20 • Contacten met RWS & permanenties
- 22 • Lezersinzending Mieke Maerten
- 24 • Documentaire "Human Forever"
- 25 • Cartoon
• Woordzoeker
• Ik word lid van RWS
- 26 • Agenda
- 27 • Boekvoorstelling "Oergewaringen" dr. Senne Mullie
- 28 • Boeken & documenten
- 30 • Nuttige adressen
- 31 • Uitnodiging Algemene Vergadering

DE DAGERAAD

*De dageraad
betekent steeds opnieuw
de dagelijkse dood
van de stervende nacht.*

*Het licht is niet alleen
voor een vampier
een vernietigende kracht.*

*Toch wordt
door het fluiten
van de ontwakende vogels
in de zachtjes ontluikende dag
telkens voor de wereld
een nieuwe hoop verwacht.*

Tony Rombouts

Beste lezers en lezeressen,

De tijd vliegt voorbij als een sneltrein, het lijkt pas kerst en nieuwjaar geweest maar toch is het alweer maart, dé lentemaand.

De redactieraad werkte zich zoals elk kwartaal uit de naad opdat u een attractief en boeiend blad in handen zou krijgen. Dan verdient het ook nog een vermelding dat het secretariaat en de dames en heren vrijwilligers hard werken aan de ledenadministratie. Iedereen bedankt voor de geleverde noeste arbeid.

U, leden wil ik hartelijk danken voor de snelle betalingen van het lidgeld. Ik kan alleen maar herhalen dat wij alleen met zijn allen samen de verworvenheden van de bestaande euthanasiewet kunnen handhaven én verbeteren. Zeker in dit belangrijke verkiezingsjaar. Vandaag 1 maart vernamen we de ommezwaai van CD&V in verband met euthanasie bij vergevorderde dementie. Zij zien een aanpassing van de wet mogelijk. Onder druk van de komende verkiezingen?

In dit blad vindt u trouwens een overzicht met de standpunten inzake euthanasie van de verschillende Vlaamse partijen. Ik zou zeggen: "Trek uw conclusies".

Daarnaast behandelen wij nieuwe wetsvoorstellen tot wijziging van de euthanasiewet waarin onder meer een onderscheid gemaakt wordt tussen schendingen van de grondvoorwaarden en van de bijkomstige voorwaarden wat betreft de strafbepaling. Dit is belangrijk voor een correcte toepassing van de euthanasiewetgeving, zodat processen als het assisenproces Tine Nys alleen nog mogelijk zijn bij een schending van de grondvoorwaarden van de wet. Professor Nys brengt hierover nuttige informatie.

Wij brengen u de cijfers van de euthanasiecommissie anno 2023 en naar aanleiding van de duo-euthanasie van het echtpaar van Agt, overpeinzen wij de Belgische situatie en krijgt u ook buitenlands nieuws.

Ondertussen is het toneelstuk gebaseerd op de film "Tot altijd" in première gegaan. Het stuk gaat over het leven van een jongeman die geteisterd wordt door een ernstige ziekte en die zelf het tijdstip van zijn overlijden wil kunnen kiezen. De speelduur is ongeveer 85 minuten en ik kan u verzekeren dat het een sterk en pakkend stuk is dat iedereen bij de keel grijpt. Foto's en recensies verder in

het blad. We houden u later op de hoogte van de reisvoorstellungen. Ga het zien, het loont de moeite!

Euthanasie bij dementie kreeg in februari extra aandacht met twee nieuwe boeken. Er is de bijna méér dan 800 bladzijden tellende biografie "De levens van Claus", geschreven door Marc Schaevers, en het boek "Doodgewoon" van Barbara Ceuleers. Zeker dit laatste boek is een gedreven pleidooi om euthanasie bij dementie te legaliseren. Een aanrader! Wij komen hier in een volgend blad op terug.

In vorige bladen vermeldden we reeds het Antwerpse duo Chris en Patrick, twee MS-patienten die voor acht maanden op wereldcruise vertrokken zijn en bij hun terugkeer euthanasie wensen. Hun reisverslagen, avonturen en moeilijkheden willen wij ook met u delen.

Ik hoop dat u veel plezier beleeft aan ons blad en dat u allen op 28 mei naar het symposium komt. Verschillende sprekers zullen het daar hebben over de verkiezingen en thema's die te maken hebben met levenseinde en wilsbeschikkingen. De uitnodiging en de praktische gegevens voor de inschrijving voor deze boeiende namiddag vindt u op pagina 2 van dit blad.

En natuurlijk is er ook de "Algemene Vergadering" op 5 juni. Iedereen is welkom mits inschrijving (zie voorlaatste pagina).

Hopelijk geniet u van de lente, de zon en het kwartaalblad. ■

Uw voorzitter
Marc Van Hoey
1 maart 2024

© Siegfried Van den Enden

Eerste stap naar euthanasie als normale zorghandeling

Zal euthanasie ooit een patiëntenrecht worden, en een normale zorghandeling? Een recent en breed gedragen voorstel voor een wetswijziging geeft alleszins hoop.

Op 16 januari maakte *De Standaard* bekend dat “artsen die een inbreuk plegen op de euthanasiewet, niet langer uitsluitend kunnen veroordeeld worden voor gifmoord”. “Ze kunnen ook een lagere straf of een tuchtsanctie krijgen. De regering-De Croo heeft daarover een akkoord bereikt.”

Blijkbaar was dat akkoord binnenskamers overeengekomen op 10 januari, maar nog niet gecommuniceerd. Men moest het nog verwerken in drie amendementen. Vertegenwoordigers van de meerderheidspartijen zouden het in de Kamer indienen, om de aanpassingen voor dat “getrapt strafsysteem” door te voeren. Dat is een opmerkelijke juridische gang van zaken, die maakte dat men het niet lang kon geheimhouden voor de redacteur Wetstraat van mijn krant. Het werd voorpaginanieuws op alle onlinekranten. Minister van Justitie Paul Van Tigchelt (Open VLD) mocht het bevestigen en uitleggen in allerlei nieuwsuitzendingen.

Vier jaar na assisenproces

Op 24 januari verscheen uiteindelijk op de website van de Kamer het “wetsontwerp houdende bepalingen inzake digitalisering van justitie en diverse bepalingen, amendementen”. De indieners van dienst staan conform de regeringspartijen mooi opgelijst: Katja Gabriëls (Open VLD), Khalil Auasti (PS),

Philippe Goffin (MR), Laurence Hennuy (Ecolo-Groen), Els Van Hoof (CD&V), Karin Jiroflée (Vooruit) en Kathleen Pisman (Ecolo-Groen). Op 24 januari had dat wetsvoorstel geen nieuwswaarde meer. De media wachtten op de eerste besprekingen in de commissie Justitie. Belga meldde woensdag 31 januari dat de commissie zonder problemen ‘het licht op groen zette’, zodat de andere media zich beperkten tot de overname van het Belga-bericht. Het was dag op dag vier jaar na de nachtelijke vrijspraak in het assisenproces voor de drie artsen die beschuldigd werden van gifmoord (31 januari 2020).

Aangezien de commissie Justitie het voorstel na een week goedkeurde, is de kans groot dat het in februari een parlementaire meerderheid krijgt. Het geweten van de individuele parlementsleden in deze zal de partijtucht niet overstemmen. Dat gebeurde ook niet bij de stemming voor de goedkeuring van de hervorming van de wet over de patiëntenrechten, op 2 februari. Patiëntenrechten blijken geen ethische kwestie en waren opgenomen in het regeerakkoord.

Had het aan minister Frank Vandenbroucke (Vooruit) gelegen, dan waren beide wetsaanpassingen opgenomen in één wet. Dat verklaarde hij op de viering van 20 jaar LEIF (LevensEinde InformatieForum), op

20 oktober. In zijn speech over het toen door de ministerraad goedgekeurde wetsontwerp van de hervormde wet op de patiëntenrechten sprak hij zijn teleurstelling uit. “Jammer genoeg zal euthanasie nog niet expliciet beschreven zijn in de wet over de patiëntenrechten. Ik heb daarvoor gepleit in de regering, maar heb dat uiteindelijk achterwege gelaten omdat het tot een blokkering zou komen door wat in het regeringsakkoord staat over ethische kwesties.”

“Losgeslagen radicaliteit”

Zal euthanasie ooit een patiëntenrecht worden, een normale zorghandeling? De “verantwoording” voor de amendementen ►

► in het wetsvoorstel geeft alleszins hoop. Voor het eerst wordt vermeld dat “een levensbeëindiging die gebeurt op het wilsbekwame verzoek van het slachtoffer zelf, maatschappelijk en moreel immers minder verwerpelijk is dan een levensbeëindiging die tegen de wil van het slachtoffer wordt uitgevoerd (de “klassieke” moord). Door een arts die euthanasie toepast, per definitie op verzoek van de betrokkene, gelijk te stellen met een persoon die het leven van een andere persoon beëindigt tegen diens wil, worden twee wezenlijk verschillende categorieën zonder een redelijke verantwoording op identiek dezelfde wijze gelijkgesteld.”

Ik had deze (tegen)stelling beargumenteerd in het jaar 2000, tijdens de hoorzittingen die plaatsvonden in aanloop naar een euthanasiewetgeving. Ik verwees toen naar Nederland waar een onderscheid staat ingeschreven in het Wetboek van strafrecht (artikel 293, lid 1) sedert 1881. Dat geldt niet alleen voor artsen, maar voor iedere burger die uit mededogen het leven helpt te beëindigen op verzoek en met toestemming.

Sommigen vonden mijn argumenten, gegroeid uit de (hulp)vragen van patiënten, losgeslagen radicaliteit die een discussie onmogelijk maakte. In Nederland groeit de politieke wil om euthanasie als een normale zorghandeling te kwalificeren binnen de palliatieve zorgbegeleiding. Kwalitatieve palliatieve zorg ontwikkelde zich daar later en werd ook later financieel vergoed en omkaderd.

Milde dood

In ons land hoop ik dat nog mee te maken: euthanasie als een ‘goede’ stervensbegeleiding ingepast in de wet over patiëntenrechten en palliatieve zorg. Zo’n wet biedt ons de mogelijkheid kwaliteitsvol te helpen bij het ‘goede’ sterven als relationele gebeurtenis, waarbij de individuele patiënt evenwaardige keuzes kan maken over zijn levenseinde. Patiënten krijgen de noodzakelijke interprofessionele palliatieve

zorg na hun geïnformeerde toestemming tot het stopzetten of niet verder opstarten van medische behandelingen. Zij kunnen besluiten tot een milde dood op een overlegd moment (euthanasie), of als gevolg van een ondersteund al dan niet gesedeerd versterven.

Het is de beste waarborg voor de terechte zorg die adjunct-hoofdredacteur Inge Ghijs uit in haar commentaar op 16 januari: “dat we er als samenleving op kunnen vertrouwen en op kunnen toezien dat euthanasie met de grootste zorg en de juiste procedures correct verloopt”.

Het is mijn invulling van een vrijzinnig humanisme als arts en zorgverlener, als mens en medemens waar ik me mijn verdere leven voor wil inzetten. Statistisch (gegevens van 2022) is dat, als Oost-Vlaming van het mannelijk biologische geslacht en met mijn leeftijd, nog 15,6 jaar. Maar ik besef dat het morgen kan gedaan zijn of dat ik niet meer weet wie ik ben.

Met mijn overlegde vroegtijdige zorgplanning die nu sinds 2 februari wettelijk verankerd is, heb ik er vertrouwen in. ■

Marc Cosyns

Dit artikel verscheen als opiniestuk in De Standaard van 6 februari 2024

© Sabine Joosten / anp

Kamer keurt hervorming goed wet patiëntenrechten

In de nacht van donderdag op vrijdag 2 februari keurde de Kamer van Volksvertegenwoordigers het wetsontwerp tot wijziging van de wet van 22 augustus 2002 op de rechten van de patiënt goed. Défi, Les Engagés en N-VA onthielden zich. Op 23 februari werd de gewijzigde wet bekend gemaakt in het Staatsblad. Ze treedt in werking op 4 maart. We zetten alle wijzigingen op een rijtje.

Definities (artikel 2)

De patiënt wordt op een meer actieve wijze gedefinieerd dan voorheen: de persoon die gezondheidszorg ontvangt, al dan niet op eigen verzoek. Daarnaast worden definities ingevoegd van vroegtijdige zorgplanning, voorafgaande wilsverklaring, vertrouwenspersoon en vertegenwoordiger.

Toepassingsgebied (artikel 3)

Nieuw is dat de koning de naleving van bepaalde rechten van de patiënt kan verplichten voor personen die geen gezondheidszorgbeoefenaar zijn, maar wel gemachtigd zijn om bepaalde verstrekkingen van gezondheidszorg uit te voeren.

Plichten van de patiënt (artikel 4)

De medewerkingsplicht van de patiënt verdwijnt. In de plaats komt een samenwerkingsplicht tussen gezondheidszorgbeoefenaar en patiënt en de plicht zich jegens elkaar, andere patiënten en andere gezondheidszorgbeoefenaars respectvol te gedragen.

Plicht tot overleg (artikel 4, lid /1)

Deze nieuwe bepaling voorziet dat de gezondheidszorgbeoefenaar in het belang van de patiënt multidisciplinair overleg pleegt. Op verzoek van de patiënt pleegt hij overleg met de naasten van de patiënt die hij aanwijst.

Recht op kwaliteit (artikel 5)

Artikel 5 blijft inhoudelijk grotendeels ongewijzigd. Er wordt aan toegevoegd dat met het

oog op het recht op kwaliteit van de patiënt de gezondheidszorgbeoefenaar rekening houdt met diens doelstellingen en waarden en dat hij in voorkomend geval daartoe de vroegtijdige zorgplanning organiseert.

Recht op informatie (artikel 7)

Het bestaande artikel versterkt het recht op informatie als volgt. De gezondheidszorgbeoefenaar stelt zich op de hoogte van de situatie en voorkeuren van actuele en toekomstige zorg van de patiënt. Hij verstrekt de informatie over de gezondheidstoestand op een kwaliteitsvolle wijze en op maat van de patiënt. Hij voorziet hiervoor voldoende tijd en nodigt de patiënt uit om vragen te stellen. Hij verstrekt de informatie op verzoek of wanneer hij dit voor de patiënt pertinent acht, bijkomend schriftelijk, hetzij op papier, hetzij elektronisch. De therapeutische exceptie blijft behouden, zij het aangepast.

Recht op toestemming (artikel 8, lid /2)

Deze nieuwe bepaling geeft aan de patiënt het recht om zijn wilsuitering over een welomschreven interventietussenkomst voor een moment waarop hij niet in staat is zijn rechten als patiënt uit te oefenen, op te nemen in een voorafgaande wilsverklaring. De gezondheidsbeoefenaar moet hier slechts rekening mee houden. Aan de voorafgaande weigering die wel bindend is, wordt niets gewijzigd.

Recht op een patiëntendossier (artikel 9)

Artikel 9 ondergaat enkele aanpassingen. De verplichte inhoud van het dossier omvat voortaan ook de waarden, levensdoelen en voorkeuren van actuele en toekomstige zorg en voorafgaande wilsverklaringen van de patiënt. De patiënt heeft recht op toelichting over die inhoud. De persoonlijke notities verdwijnen. Het recht op inzage van de nabestaanden van een overleden patiënt wordt aangepast en uitgebreid met het recht op afschrift.

Recht op elektronische ontsluiting van gezondheidsgegevens (artikel 9, lid /1)

Deze bepaling is nieuw: vanaf een door de Koning te bepalen datum heeft een patiënt recht op de elektronische ontsluiting van zijn gezondheidsgegevens.

Klachtrecht (artikel 11)

Voortaan hebben ook de nabestaanden van een overleden patiënt een klachtrecht. Voor het overige verandert er niets.

Recht op bijstand (artikel 11, lid /1)

Ook dit is een nieuwe bepaling. De patiënt heeft het recht zich te laten bijstaan door een vertrouwenspersoon of vertrouwenspersonen bij de uitoefening van zijn rechten. Hij bepaalt de draagwijdte van de bevoegdheid van de vertrouwenspersoon.

Recht op vertegenwoordiging (artikel 14)

Ten gronde wijzigt hier niets. Wel moet de vertegenwoordiger de rechten van de patiënt uitoefenen overeenkomstig diens waarden, voorkeuren van actuele en toekomstige zorg en levensdoelen. Hij betreft de patiënt zoveel mogelijk en in verhouding tot het begripsvermogen van de patiënt.

Besluit

Aan de beginselen van de oorspronkelijke wet wordt dus niets gewijzigd. De meeste wijzigingen houden op een of andere manier verband met het streven naar gezamenlijke besluitvorming (shared decision-making) en dat kan worden toegejuicht. Minder positief is dat een zekere neiging tot juridisering niet kon worden onderdrukt. De complexe regeling van de therapeutische exceptie is hiervan een voorbeeld. En het onderscheid tussen vertrouwenspersoon en vertegenwoordiger komt onvoldoende uit de verf. ■

2 februari 2024

Met dank aan **Herman Nys**

em. prof. medisch recht KU Leuven; voorzitter VITAZ

Artikel verschenen in de *Artsenkrant*

Parlementsverkiezingen 2024

Standpunten van de politieke partijen over een eventuele uitbreiding van de euthanasiewet bij dementie

De verkiezingen voor onder andere het Europees Parlement en het nationale parlement staan voor de deur. Op 9 juni a.s. trekken we weer met zijn allen naar het stembokje. En alle voorstanders van (i) een uitbreiding van de euthanasiewet voor mensen met dementie, en (ii) een betere verankering van het recht op euthanasie in onze Grondwet of de wet betreffende de patiëntenrechten, doen er goed aan die datum met stip in hun agenda op te nemen! Een herhaling van het scenario van de vorige formatie, toen CD&V in de regeringsverklaring een vetorecht heeft geëist voor alle discussies over bio-ethische kwesties, is absoluut uit den boze. Vooruit heeft overigens de kat de bel aangeboden op dit gebied met een campagnevideo waarin Freya Van den Bossche de huidige CD&V-voorzitter zwaar op de korrel neemt voor zijn standpunten inzake ethische dossiers (met name de uitbreiding van de abortuswetgeving) "Extreemrechts en conservatieven willen terug naar de Middeleeuwen (sic). Door vrouwenrechten in te perken of zelfs af te schaffen. Niet met ons", sprak ze... De Vlaamse sociaal-democraten willen van bio-ethische dossiers een speerpunt maken in hun campagne en hebben CD&V duidelijk de oorlog verklaard op dit domein, ook al heeft Freya Van den Bossche later toegegeven dat haar verwijzing naar de "middeleeuwse" standpunten van Sammy Mahdi er enigszins over was...

Dat gezegd zijnde, is het voor onze leden wellicht interessant om nog eens in het kort (en gelet op de complexiteit van het dossier met enige veralgemeningen) de standpunten van alle grote partijen inzake

een uitbreiding/verankering van de euthanasiewet uiteen te zetten.

Alle politieke partijen zijn voorstander van een evaluatie van de huidige wetgeving, al verschilt de motivering sterk tussen de partijen. Voor de ethisch conservatieve partijen moet die evaluatie thans eigenlijk in de plaats komen van een uitbreiding van de wet, terwijl de meer "uitbreidingsgezinde" partijen die evaluatie ook wel willen, maar dan louter met de bedoeling tegemoet te komen aan recente arresten van onder andere het Grondwettelijk Hof en het Europees Hof voor de Rechten van de Mens, die het moeilijk hebben met (i) de huidige werking van de federale evaluatie- en controlecommissie euthanasie, en (ii) het feit dat alle overtredingen van de voorwaarden van de wet van 2002 automatisch strafbaar worden gesteld als "gifmoord", ook al gaat het om een schending van een louter procedurele voorwaarde van de wet...

Open VLD en Vooruit hebben beide een voorstel om euthanasie mogelijk te maken voor mensen met vergevorderde dementie, dat wil zeggen met verworven wils- onbekwaamheid. PVDA kan zich vinden in die voorstellen, de Franstalige socialisten en Groen eveneens, al moet gezegd dat de groene partijen wat voorzichtiger zijn in hun stellingnames. NVA, Vlaams Belang en CD&V nemen een "behoudend" standpunt in. Toch pleit geen van die drie (op ethisch gebied) conservatieve partijen voor een beperking van het recht op euthanasie bij ondraaglijk fysiek lijden. Euthanasie bij ondraaglijk psychisch lijden ligt bij die drie partijen wel nog gevoelig, en een

uitbreiding naar personen met verworven wilsonbekwaamheid zien ze over het algemeen niet zitten op dit ogenblik, al heeft Vlaams Belang wel al verklaard dat ze bereid zijn tot een dialoog over een uitbreiding naar wat zij zelf "zware dementie" noemen, zonder verder in hun kaarten te laten kijken. Wat verheugend is, is dat op 1 maart CD&V-voorzitter Sammy Mahdi in een interview met Het Laatste Nieuws de deur op een kier heeft gezet voor euthanasie bij dementerenden en heeft verklaard dat CD&V daar als partij moet kunnen over spreken en dat een en ander mogelijk moet zijn "onder de juiste voorwaarden". Wordt ongetwijfeld vervolgd tijdens de eerstvolgende maanden...

Open VLD gaat zelfs nog een stapje verder en wil de discussie over "voltooid leven" in gang zetten. De liberalen staan daarmee alleen op dit ogenblik, omdat de andere partijen willen focussen op de uitbreiding van de wet voor personen met dementie en de publieke opinie nog niet rijp is voor een en ander, en ze angst hebben dat een debat over euthanasie bij voltooid leven de discussie over de uitbreiding naar personen met dementie zou belemmeren.

De Franstalige liberalen van MR hebben een voorstel klaar om het recht op euthanasie te verankeren in de Grondwet. Daarover bestaat nog geen eensgezindheid tussen de partijen. Sommigen zouden het recht op euthanasie liever opgenomen zien in de wet op de patiëntenrechten. Een grondwetswijziging is namelijk een complex en langdurig proces waarvoor een tweederdemeerderheid en een meerderheid binnen ►

► elke taalgroep in het parlement nodig is...

En hier moet toch even worden gewezen op een eigenaardigheid. In het Franstalige landsgedeelte worden proportioneel veel minder euthanasiecasussen aangegeven dan in Vlaanderen, terwijl op basis van de huidige zetelverdeling in de Kamer van Volksvertegenwoordigers in Franstalig België een ruime meerderheid bestaat voor een uitbreiding van de euthanasiewet, terwijl in Vlaanderen de eerder behoudsgezinde krachten politiek in de meerderheid zijn. Ook hier gaapt een kloof tussen het overwegend "progressieve" Wallonië en het eerder "conservatieve" Vlaanderen. ■

Siegfried Van den Enden
RWS-redactieraad

Duo-euthanasie in Nederland

De in memoriams en necrologieën waren al geschreven voor Dries van Agt, de voormalige Nederlandse minister-president. Bij ons minder bekend maar in Nederland behoorde hij tot de meest besproken, meest onconventionele maar ook meest gehate en in eigen kring, die van het Christen Democratisch Appel (CDA), tot de meest populaire politici in het naoorlogse Nederland van de vorige eeuw. De man van het "ethisch reveil", tegen abortus.

Niemand had verwacht dat hij nog het actuele nieuws zou halen na zijn hersenbloeding in 2019, tijdens een toespraak pro-Palestina. Hij was toen 88 en waarschuwde voor een humanitaire ramp. Hij zou in 2021 laten optekenen dat hij zijn lidmaatschap bij het CDA opzegde omdat hij de volgens hem 'onbarmhartigheid van het CDA jegens het Palestijnse volk' niet langer kon verdragen.

Dries van Agt en zijn vrouw Eugenie Krekelberg, beiden 93 jaar en meer dan 65 jaar samen, lieten op 9 februari via een vooraf opgesteld persbericht weten dat ze hand in hand het tijdelijke met het eeuwige hadden gewisseld op 5 februari. Ze werden begraven op 8 februari in Gelderland op de 'Begraaf- en gedenkpark Heilig Land Stichting', sinds 2004 een Rijksmonument (Erfgoed bij ons). Het werd wereldnieuws tot in de USA en Japan. "Duo-euthanasie" zoals men het in Nederland registreert, werd meteen een begrip! Het aantal stijgt ieder jaar en bedroeg 29 koppels in 2022. In België spreekt men over sporadische gevallen maar zijn geen cijfers gekend omdat er geen registratie voorzien is, tenzij voor de individuele persoon die aan de criteria voldoet en waarvan men aangifte deed.

Bij het ter perse gaan van ons kwartaalblad hadden we nog niet kunnen achterhalen of ze hand in hand begraven of gecremeerd zijn. We wensen het hen toe.

In ons kwartaalblad 2, 2018, nummer 152 pagina 20 verscheen het aangrijpende verhaal van Colette en Raymond die samen een dodelijke barbituratendrank tot zich namen. De ethische en wettelijke voorwaarden en mogelijkheden werden er ook belicht. ■

De redactieraad

De Federale Controle- en Evaluatiecommissie Euthanasie – FCEE publiceerde op 27 februari 2024 de euthanasiecijfers van 2023

Uit het persbericht:

Deze cijfers hebben betrekking op de door de Commissie onderzochte registratiedocumenten van patiënten die euthanasie ondergingen in de periode tussen 1 januari 2023 en 31 december 2023.

In 2023 ontving de Commissie 3423 registratiedocumenten betreffende euthanasie. Het aantal steeg met 15 % in vergelijking met 2022.

70,8 % van de registratiedocumenten waren Nederlandstalig tegenover 29,2 % Franstalige.

We merken een min of meer vergelijkbare stijging op in de beide talen. (16% meer Nederlandstalige documenten en stijging van 14% bij de Franstalige documenten).

In 2023 zijn er 110 patiënten, die verbleven in het buitenland, naar België gekomen om hun vraag naar euthanasie beantwoord te zien worden volgens de voorwaarden van de Belgische wet.

Statistische gegevens 2023

Aantal uitgevoerde euthanasiegevallen op basis van taal

TOTAAL	3423	100 %
Nederlandstalig	2422	70,8
Franstalig	1001	29,2

Genderverdeling van de patiënten

TOTAAL	3423	100 %
Mannen	1662	48,6
Vrouwen	1761	51,4

Leeftijdverdeling van de patiënten

TOTAAL	3423	100 %
Minder dan 18 jaar	1	0
18 – 29	8	0,2
30 – 39	30	0,9
40 – 49	83	2,4
50 – 59	256	7,5
60 – 69	625	18,3
70 – 79	980	28,6
80 – 89	952	27,8
90 – 99	467	13,6
100 en meer	21	0,6

Françoise Hardy, van idool van het Franse chanson naar icoon van de euthanasiebeweging

Françoise Hardy, de immens populaire chansonnière, lijdt aan twee kankers en gaat door de hel. In het licht van het debat dat thans in Frankrijk wordt gevoerd over onder andere de levenseindeproblematiek heeft ze zich ontpopt tot een uitgesproken voorvechtster van de euthanasiebeweging, in de hoop dat haar lijden en haar populariteit op relatief korte tijd kunnen bijdragen tot de totstandkoming van een euthanasiewet zoals wij die in België kennen.

© Jean-Marie Périer

“Haar leven is zo pijnlijk dat wij ons af en toe afvragen of het niet beter was geweest ze te laten gaan toen ze acht jaar geleden bijna was overleden” verklaarde Thomas Dutronc, de zoon van Françoise Hardy op RTL in november jongstleden. Zijn moeder, nu 80 jaar oud, is absoluut aan het einde van haar krachten, totaal uitgeput en lijdt verschrikkelijk. Ze heeft lymfeklierkanker en slokdarmkanker, en ondervindt veel moeilijkheden om te eten en te drinken. Na meer dan 50 radiotherapie sessies voelt ze zich gevangen in haar eigen lichaam, en wacht ze op haar einde. Onlangs nog verklaarde ze “binnenkort en snel” te willen overlijden. Maar dat moet wel nog wettelijk mogelijk worden gemaakt. Daarom heeft ze zich in een zeer ontroerende brief in de krant La Tribune Dimanche tot de Franse president gericht en heeft ze het debat over het levenseinde nieuw leven ingeblazen. De zangeres vraagt Emmanuel Macron blijf te geven van “empathie” en “ernstig zieke Fransen zonder vooruitzicht op genezing de mogelijkheid te bieden hun lijden te doen ophouden van zodra ze beseffen dat er geen verlichting van hun lijden meer mogelijk is”. Daarbij dient opgemerkt dat Emmanuel Macron zich persoonlijk ver van de discussie probeert te houden, uit angst om een deel van zijn katholieke achterban tegen de haren in te strijken.

Françoise Hardy zou willen dat het lijden kan worden verkort van diegenen die in haar ogen het gevoel hebben onnodig te lijden. Zij staat haar bewoordingen met haar verblijf in het ziekenhuis waar “kankerpatiënten die al voor de tweede of derde keer zijn hervallen het niet langer uithouden”. Zij herinnert aan haar eigen moeder die aan de (ongeneeslijke) ziekte van Charcot leed, maar toch heeft kunnen rekenen op “twee begripvolle en moedige artsen” die ervoor hebben gezorgd dat ze niet tot het bittere einde moest blijven lijden aan “deze ondraaglijke ziekte”.

Als reactie op de pakkende getuigenis van Françoise Hardy heeft Agnès Firmin Le Bodo, onderminister bevoegd voor sociale zaken en volksgezondheid, in diezelfde La Tribune Dimanche verklaard dat een wetsontwerp betreffende het levenseinde en de toegang tot stervenshulp in de loop van dit jaar zal worden besproken in het parlement. De tekst bestaat uit drie delen: één over palliatieve zorgen, één over patiëntenrechten, en een derde betreffende stervenshulp, wat nu precies door Françoise Hardy wordt gevraagd. ■

Siegfried Van den Enden

RWS-redactieraad

© Jean-Marie Périer

Euthanasie in Ecuador wordt legaal

Ecuador wordt na Colombia het tweede land in Zuid-Amerika dat euthanasie legaliseert. Dat is het gevolg van een recente uitspraak van het Ecuatoriaanse Hooggerechtshof in een zaak van een 42-jarige ALS-patiënte. De Nederlandse Vereniging voor een Vrijwillig Levens einde (NVVE) steunde de vrouw met een zogenoemde Amicus curiae-brief aan de rechters.

Paola Roldán had de rechtszaak aangespannen om op een waardige manier te mogen sterven. ALS is een spierziekte die uiteindelijk leidt tot volledige verlamming. Roldán vocht een artikel in het Ecuatoriaanse wetboek van strafrecht aan dat euthanasie strafbaar stelt. In de uitspraak geven de rechters de regering van Ecuador de opdracht een wetsontwerp te maken waarin de procedures rondom euthanasie worden beschreven. Na goedkeuring door het parlement is euthanasie in Ecuador legaal.

NVVE is solidair

De NVVE was betrokken bij de zaak. 'Wij zijn solidair met iedereen die vrijwillig en weloverwogen op een waardige manier wil sterven', zegt Fransien van ter Beek, bestuursvoorzitter van de NVVE. 'Als wij kunnen helpen, doen wij dat.'

In een samen met de The World Federation of Right to Die Societies opgestelde brief wordt door de NVVE steun uitgesproken aan Roldán. Daarin wordt ook uitgelegd hoe de euthanasiepraktijk in Nederland is geregeld, inclusief een beschrijving van de voorgeschiedenis. De NVVE streed vanaf 1973 voor het legaliseren van euthanasie. Sinds 2002 is de 'Wet toetsing levensbeëindiging op verzoek en hulp bij zelfdoding' van kracht. Sindsdien zijn artsen niet meer strafbaar als zij euthanasie verlenen of helpen bij zelfdoding. Voorwaarde is wel dat zij aan de in de wet genoemde zorgvuldigheidseisen voldoen.

Andere landen

Er zijn weinig landen waar euthanasie legaal is. Behalve Nederland kennen ook België, Canada, Luxemburg, Nieuw-Zeeland, Spanje, Portugal, Colombia en verschillende staten in Australië euthanasiewetgeving.

Hoewel de wet die in Ecuador euthanasie legaal maakt er nog niet is, heeft de advocaat van Roldán volgens BBC News gezegd dat de uitspraak van het Hooggerechtshof direct uitvoerbaar is. ■

12 februari 2024

Artikel overgenomen van NVVE

Ecuador, een land op de evenaar

Hoofdstad Quito

Grootste (haven)stad Guayaquil

Op de kaart een klein landje, toch meer dan 9 keer groter dan België

17 miljoen inwoners

Onafhankelijk van Spanje sinds 1830

87 % christenen

President sinds 15/10/2023:
centrumrechtse Daniel Noboa

© Siegfried Van den Enden

Lily Boeykens (21 maart 1930 – 22 november 2005)

Voor de ouderen onder ons zal Lily Boeykens eeuwig verbonden zijn met de eerste Nationale Vrouwendag die ze in 1972 op de kaart zette. De bekende feministen Simone de Beauvoir en Germaine Greer waren er de publiekstrekkers. Op 11 november 2024 zal die dag, 53 jaar later, nog steeds actief gevierd worden als "Dag van het Feminisme".

Voor de jongeren geldt ze als rolmodel. RoSa, het kenniscentrum rond gender en feminisme beschrijft haar als "een grenzeloze feminist uit België die een cruciale rol vervulde in de nationale en internationale vrouwenbeweging tijdens de tweede feministische golf en een rolmodel is voor de blijvend noodzakelijke inzet voor gelijkwaardigheid van vrouw, man en iedere persoon in ons maatschappelijk functioneren."

Voor RWS-leden is zij bekend als de eerste Belgische burger bij wie euthanasie werd toegepast om redenen van dementie, nog lang voor Hugo Claus -ze kenden elkaar overigens. Boeykens koos, na de vaststelling van de eerste symptomen van de ziekte van Alzheimer, geheel bewust en lucide, "fysiek gezond" en wilsbekwaam voor euthanasie, op 22 november 2005. Vroegtijdig, omdat dit de enige manier was die in België wettelijk mogelijk werd vanaf 28 mei 2002 voor wilsbekwame meerderjarigen.

© Saskia Vanderstichele

Feminist als beroep.

Ik verwijs graag naar haar biografie die al kon verschijnen in 2004 omdat ze voortijdig haar archief bezorgde¹. Ze wilde die ziekte van Alzheimer altijd een stap voor zijn. Zij was daarvoor extra gemotiveerd om als beschermend lid voor RWS op te treden. Zij gaf met overtuiging een afscheidsinterview voor het boek 'Zoals ik het wil', dat ook in 2004 verscheen². Ik licht er enkele passages uit die veelbetekend zijn voor de geschiedenis maar vooral voor de toekomst. Om de noodzaak van euthanasie voor mensen met dementie mogelijk te maken, hopelijk in de volgende legislatuur.

'In december 2000 kreeg ik geheugenproblemen. Na intensief onderzoek viel de diagnose. Drie maanden voor m'n man stierf. Hij had te veel pijn om zich te bekommeren om mijn lot. Hij bezweek aan kanker.' En toch is Lily niet bitter, ook niet om haar ziekte. Alleen vloekt ze wel eens uit ongeduld: 'Als ik niets niet meer vind, iets niet meer weet. Ik mag geen auto meer rijden want ik vind de weg naar m'n eigen huis niet meer terug. "Godver, is het weer van dat!", zijn woorden die ontladen... Maar ik gebruik trucjes: ik schrijf alles op in mijn agenda, alles wat ik moet zeggen, alles wat ik moet doen, zo lang het nog kan. Neen, Alzheimer doet geen pijn, je lijdt niet echt maar je bewustzijn vervaagt. Na een aantal jaren word je compleet dement. Dat wil ik niet, dat stadium wil ik voor zijn. Als al mijn werk af is, opteer ik voor euthanasie. Ik denk dat dit begin volgend jaar zal zijn.'

Ze heeft nog veel te regelen voor de kinderen en kleinkinderen. Al haar documenten rond de Nationale Vrouwenraad werden ondergebracht bij RoSa, het archief van de Internationale Vrouwenraad berust bij Amazone - Amazone, het Documentatiecentrum Genderbeleid, Belgische partner van het European Institute for Gender Equality. Als ze thuis is, haalt ze de kasten leeg, sorteert ze alles, maakt pakjes, kopieën voor de kinderen. Heel het huis moet

leeg. Ze laat me haar bureau zien en we bekijken een aantal foto's van haar "beroep als feminist" die ze wil nalaten aan haar kinderen. Lily gedreven aan het speechn op een manifestatie, of met koningin Fabiola op de Vierde Wereldconferentie voor de vrouw in China. Bij sommige kiekjes kan ze zich absoluut niets meer herinneren. Maar ze wil het opnieuw weten, daarom hangt hier en daar een post-it, zodat ze het kan navragen. Een paar dagen geleden kreeg ze nog een eretitel. Maar Lily vindt het desbetreffend krantenknipsel niet meer. Zoeken en blijven zoeken. Trap op, trap af. Niet vinden. Vloeken. 'Maar jij kan dat wel opzoeken op internet, niet?' Zo is het, daar hoeft ze zich geen zorgen over te maken en ze wordt weer kalm... En leve het internet: Lily Boeykens kreeg een burgerlijke eretitel. Ze werd Grootofficier in de Leopoldsorde.

Haar nuchterheid intrigeert, lijkt haast onbegrijpelijk. Ze vindt haar beslissing niet meer dan normaal: 'Iedereen moet sterven. En ik zal sterven naar mijn karakter. 'I'll do it my way. Ik sterf liever zo dan te lijden. In die zin vind ik het niet erg dat mijn leven eindigt door Alzheimer. Die ziekte is tenslotte de oorzaak maar ik zal ze niet ondergaan tot het bittere einde. Daar zie ik het nut niet van in. Dat wil ik niet. Waarom zou ik moeten wachten tot ik geen mensen meer herken? Ik wil mijn omgeving en mezelf dat besparen. Zonder twijfel is mijn kinderen, mijn kleinkinderen, achterlaten het ergste. Maar het moet nu eenmaal gebeuren, iedereen sterft.' Haar kinderen waren getuigen bij het ondertekenen van de wilsverklaring. Ook een van de zes kleinkinderen kent oma's keuze, de anderen zijn nog te jong om te beslissing te vatten.

Wellicht zullen de kinderen er alle drie bij zijn als Lily vertrekt. 'Een van mijn dochters twijfelt nog. Het zal in ieder geval thuis gebeuren. Ik wil geen doodsbericht in de krant, echt niet. Mijn uitvaart zal sober zijn. Ik wil gecremeerd en verstrooid worden. Dood is weg, er komt

niets meer, ik ga terug naar de aarde. De rest is geleuter en zever. De mens ontstaan uit Adam en Eva? Geef mij maar de evolutieleer, we stammen af van de apen en gaan naar de aarde terug. Onlangs was er daarover een interessante reeks op National Geographic. Ik kijk graag naar die zender, altijd boeiende uitzendingen, maar toch val ik soms in slaap...'

Lily's eerste wilsverklaring dateert al van jaren voor de euthanasiewet, via de Vereniging Recht op Waardig Sterven, ook haar vereniging. 'Voor mij gaat het om het principe van zelfbeschikking. De "Universele Verklaring van de Rechten van de Mens" werd door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties aanvaard en geproclameerd in 1948! Ook België ondertekende de verklaring en daarin staat duidelijk dat iedereen recht heeft op zelfbeschikking. En in het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie staat dat de menselijke waardigheid onschendbaar is. Wel, wat is waardigheid?'

Lily had een waardig en gelukkig leven: 'Een prachtig leven. Ik mag dankbaar zijn voor alle kansen die ik kreeg. Maar ik heb natuurlijk ook veel aan mezelf te danken. Ik was een doener, altijd recht door zee. Geen hinderpaal was mij te groot, ik ging tot het uiterste om te bereiken wat ik voor ogen had. Ook bij mijn keuze voor euthanasie is dat zo.'

Of alles verlopen is op de manier zoals zij het gewild heeft, intrigeert me wanneer ik het boek van haar dochter lees³. Ik maak een afspraak met haar voor een interview in een volgend tijdschrift. ■

¹ Lily Boeykens: een grenzeloze feministe - Veerle Ceulemans en Annemie Vanthienen, Uitgeverij RoSa, 2004

² Zoals ik het wil - Vlaminck-Cosyns-Vanderstichele. Uitgeverij Roularta Books, 2004

³ De Afspraak - Kerstin Huygelen. Uitgeverij Het Punt, 2015

TOT ALTIJD

Wij van RWS gingen naar de voorstelling in het Fakkeltheater. Hieronder reacties van twee RWS-medewerkers.

Elka Joris

medewerkster sinds de beginjaren

Het werd voor mij een emotionele belevenis. Een tijd geleden zag ik de verfilming van 'Tot altijd' thuis op televisie en dat was het dan: het verhaal van een man die de strijd aangaat met een ongeneeslijke en vooral pijnlijke ziekte. Uiteraard met passende achtergrondmuziek.

De theatervoorstelling met als intro een afscheidstoespraak in een suggestief donker decor met stille rouwende personen en enkele witte rekwisieten raakte mij nog niet. Ik kende de situatie.

De echte start was speels: vrienden die samen onbezorgd genieten van het lonkende leven en de logische bezorgdheid van moeder Verstraete.

Zelfs de volgende en heftige scène, waar voor het eerst sprake is van multiple sclerose en waarin Mario's vriend en arts bezweert hem te genezen, volgde ik nog met een kritische blik.

Tot het moment waarop 'Mario' vooraan op het toneel onder een lichtbundel stond en zei: "Ik kan niet meer vechten voor mijn leven, wel voor mijn dood." Op dat moment werd hij voor mij plots de echte Mario. De man die ik leerde kennen tijdens onze bestuursvergaderingen van Recht op Waardig Sterven. De man die, ondersteund door twee krukken, binnenstroomde in de vergaderruimte, beneden in de woning van Léon Favvyts, de toenmalige voorzitter. Mario met de luide lach, de strijdbare Mario. ....

Dat was raak, recht in m'n ziel! Mario toch!

Vanaf dat ogenblik speelden al die emoties van strijdlust, onmacht, woede weer door m'n hoofd: Mario op de rechtbank, Léon aan zijn zijde. De 'rode' Mario met de 'blauwe' Jeanine Leduc samen strijdend voor euthanasiewetgeving!

Ook al die keren dat we de bedlegerige Mario thuis gingen bezoeken: hoe hij ons daar ontving, liggend op bed met van pijn verkrampte handen en voeten. Hoe hij zijn tienerzootje leerde genieten van mooie muziek: de 'Koningin van de Nacht' uit die Zauberflöte van Mozart. Dat fragment zacht horen weerklinken op de gsm van de acteur in de diepe stilte van de zaal was een moeilijk moment voor mij. Ook hoe hij hem subtiel liet begrijpen dat zijn papa ging overlijden en hoe Mario zijn ouders probeerde te overtuigen van zijn strijd voor euthanasie.

Met een krop in de keel verliet ik de zaal en herhaalde het zich steeds in m'n hoofd: Mario toch! Léon toch!

Wat een verschil met mijn herinnering aan de film. Echte personen voor je op het toneel, die je rechtstreeks aanspreken en laten voelen hoe ze zelf aangegrepen zijn door de emoties van hun personage.

Foto's: © AuFond Producties

Marc Van Daele

vrijwilliger RWS sinds 2020

Een beladen thema als euthanasie in een relatief kort theaterstuk verwerken is geen sinecure. Temeer omdat het stuk het leven en de toen nog moeilijke weg naar de zelf gekozen dood wil vertellen van 'een pionier' van de Belgische euthanasiewetgeving. Deze tour de force was al eens gepresteerd in de film met dezelfde titel van Nic Balthazar in 2012. Maar toneel heeft niet de narratieve mogelijkheden van de film. En intussen zijn we 12 jaar verder en is katholiek Vlaanderen al wat meer 'gewend geraakt' (nou ja...) aan de eigenzinnige keuze van meer en meer mensen om bij terminale ziekte of uitzichtloos lijden te kiezen voor euthanasie. Daarom is het moedig van regisseur Manu Jacobs om de strijd van Mario Verstraete voor een waardig levenseinde opnieuw onder de aandacht te brengen. Het eerste deel van het toneelstuk vergt wat inlevingsvermogen en geduld van de toeschouwer: korte, opeenvolgende scènes en decorwissels. En bovendien wordt de helft van de dialogen gezongen. Een musicalversie dus. Ook dat vergt wat aanpassing en flexibiliteit van de toeschouwer. Maar het beladen thema wordt daardoor wel 'luchtig' gehouden (maar niet oppervlakkig), met spitse humoristische dialogen en fijne melodieën. Naarmate het stuk vordert zorgt de acteerprestatie van de hele cast dat het stuk meer 'gewicht' krijgt: de aftakeling van Mario enerzijds en de weerstand en het onbegrip van de mensen rondom hem anderzijds, brengen ons naar de kern van het verhaal. Met nog steeds fijne humor in de dialogen als sprankel in de zware wijn. Het stuk pakt je mee, als je bereid bent mee te gaan en je in te leven. En dat is nodig. Want ondanks alles blijft de euthanasiewet van 2002 na 22 jaar nog steeds controversie, weerstand en onbegrip oproepen in ons land en ver daarbuiten. Dus het moedige verhaal van Mario Verstraete moet nog lang naverteld worden. Op alle mogelijke manieren.

De redactieraad voegt nog toe...

Lieve collega's, hartelijk dank voor jullie spontane bijdrage. Wij willen regisseur en cast nogmaals feliciteren voor hun schitterende regie en uitvoering. De staande ovaties na elke vertoning zijn een blijk van appreciatie. Een succes is het zeker: telkens uitverkochte zalen én vijf extra vertoningen.

Een snelle rekensom: de Rode zaal van het Fakkeltheater telt meer dan 250 plaatsen. Vermenigvuldigd met 18 vertoningen geeft dat een bereik van 4.500 toeschouwers. Een verbluffend bereik!

Er zijn reisvoorstellingen gepland. Bij het ter perse gaan van dit blad waren die nog niet definitief en kunnen wij u nog niet melden waar te lande u kunt gaan kijken. We volgen het op, maar u kunt ze zelf vinden op de website aufondproducties.be. ■

Chris Aerts & Patrick Speliers

Twee RWS-leden gedurende acht maanden op wereldcruise

Chris (geboren 1967) kreeg op haar 19de de diagnose MS. In 2013 leerde zij Patrick (geboren 1968) kennen, die op zijn 41ste gediagnosticeerd werd met multiple sclerose. Zij besloten samen door het leven te gaan én hun ultieme droom waar te maken: een wereldcruise maken om daarna hun leven te beëindigen door middel van euthanasie. Voor hun vertrek regelden Chris en Patrick de euthanasieformaliteiten en werd er een datum gepland. Wat men er ook van denkt: het is bewonderenswaardig. RWS heeft hun website (woldtrip.com) en hun cruise gevolgd, waarvan nu een eerste verslag.

Aan boord van de Zuiderdam van de Holland America Line planden zij -vertrekkend vanuit Florida- om gedurende acht maanden opeenvolgende cruises te maken en tegelijkertijd de wereld te zien.

De eerste cruise: de Africa Tour van 8 oktober tot 22 december 2023 (zie kaartje 1)

De reis begon in mineur: een tikfout in de aanvraag voor de USA belette hen te vertrekken. Dan maar een vlucht naar Lanzarote genomen, waar het schip op 19 oktober zou aanmeren in de hoofdplaats Arrecife. Op die onverwacht vrije dagen kon Patrick in het zonnige klimaat aldaar de documenten verder in orde brengen. Daarvoor moet men stalen zenuwen hebben!

Eens aan boord van de Zuiderdam (2.000 passagiers en 800 crewleden) ging het richting Agadir en Casablanca in Marokko. Bij het lezen van hun verslag viel mij op dat als het schip aan wal ligt, het koppel niet geïnteresseerd is in de makkelijke, georganiseerde uitstappen naar de toeristische trekpleisters. Ze trekken met een taxi het binnenland in en bezoeken dorpjes waar ze met veel respect genieten van het dagelijkse leven van de plaatselijke bevolking. Op de achterbank van hun taxi is Chris gelukkig. Ze kan de wereld zien. Patrick laat dan ook liever zijn haar knippen in een Afrikaans dorp dan in het luxesalon op het schip. Patrick besteedt veel aandacht aan hun reisdagboek. Hij interviewt bemanningsleden en stuurt maandelijks een artikel naar de *Gazet* van Antwerpen.

De vaarroute kunt u op het kaartje volgen. Na de Middellandse Zee ging het via het Suezkanaal naar de Rode Zee. Aangezien het Suezkanaal slechts 224 kilometer van de Gazastrook ligt, werd om veiligheidsredenen het programma aangepast en werden sommige uitstappen geschrapt. De situatie in het Midden-Oosten zal hun plannen trouwens nog een tweede keer dwarsbomen. . .

Patrick en Chris (Mamie genoemd) maken deel uit van de *Grand Travelers*. Onder hen bevinden

zich ook Canadezen wiens B&B afgebrand is en die in afwachting van de herstelling een varend dak boven hun hoofd vinden. Of een 72-jarige Portugese Amerikaan op zoek naar een land waar hij vrij kan beslissen over zijn levenseinde. Op hun uitstappen -soms in een gammel taxibusje- gaan ze vaak samen op stap.

Na de kust van Oman gaat de route naar zuidoostelijk Afrika met aanleghavens op de Seychellen en Zanzibar. Daar gaan de tropische hemelsluizen open: straatjes niet breder dan een geopende paraplu veranderen in rivieren. Na Madagaskar, Mozambique en Durban in Zuid-Afrika wordt het Afrikaanse continent gerond aan Kaap de Goede Hoop. Eens in de Atlantische Oceaan gaat het weer noordwaarts naar Namibië en Angola.

Ik lees met veel plezier over hét Neptunusritueel: wie voor het eerst de evenaar overschrijdt, moet een ontgroening ondergaan. Blijkbaar is dit een overblijfsel van de Portugese ontdekkingsreizigers. Toen was men bang van de evenaar, nu is het een initiatieritus (waarbij een vis gekust wordt) tot vermaak van de passagiers.

In Senegal is het schip toegekomen op het uiterste westpunt, waar Afrika op zijn breedst is ▶

© Patrick Speliers

1. Bron: Holland America Line

► en van waar de slavenscheperen naar de Nieuwe Wereld vertrokken.

Tijdens de grote oversteek wordt halt gehouden in Kaapverdië en Puerto Rico waarna de eerste cruise in Fort Lauderdale eindigt. Passagiers vertrekken, nieuwe arriveren voor de feestcruise. Wissel van crew en kapitein. Kortom op weg naar een feestervaring.

Denk niet -bij het lezen van deze samenvatting- dat Chris en Patrick alleen maar luxueus genieten. Hun lichaam bepaalt wat zij aankunnen: als zij op uitstap willen, moeten zij daar elke ochtend aan werken om er steeds weer te staan en gaan zij 's avonds totaal uitgeput vroeg naar bed.

Maar ze doen het! Respect! De vaardagen op zee zijn voor hen echt rustdagen: Chris rookt een sigaretje op deck 9 terwijl Patrick er keien beschildert.

De tweede cruise: feestcruise in de Caraïben van 22 december 2023 tot 3 januari 2024

Eerste halte: het eiland Half Moon Cay op de Bahama's, eigendom van de Holland America Line. De bewoners zijn allemaal personeelsleden van die maatschappij.

Tijdens de jaarwisseling is het één en al feest, met kerst- en oud-en-nieuwviering. Op het traject: klinkende namen als Curaçao (het derde eiland van de ABC-eilanden of de Nederlandse Antillen), Cartagena (Colombia), het Panamakanaal en Costa Rica. Waarna het schip

terugvaart naar Fort Lauderdale, voor weer een wissel van de wacht én van de passagiers.

De derde cruise: Grand World Tour van 3 januari tot 11 mei 2024

Of de reis rond de wereld in 128 dagen...

(zie kaartje 2)

Chris en Patrick gaan nu echt de wereld rond: van Fort Lauderdale tot Fort Lauderdale.

Nog even door de Bahama's waar een blikje cola 5 dollar kost.

Het wondermooie Tobago staat in de top 5 van onze reizigers. Bij Duivelseiland volgt een stukje geschiedenis. Ooit een Frans strafkamp met als bekendste gevangene Alfred Dreyfus (van 1895 tot 1899). Bij mijn generatiegenoten werd het eiland vooral bekend door de film Papillon (1973) naar het boek van ex-gevangene Henri Charrière. Nu komt Frans-Guyana (nog steeds een Frans overzees gebied) in het nieuws als lanceerbasis van de ESA.

Zwemmen in de Amazone stond op Patricks verlanglijstje. Hij kon het afvinken. Hoed af! En Chris, die gaat met haar rolstoel in een kano varen op die machtige rivier... De begroeting door de Indiaanse kinderen hoort bij haar mooiste momenten.

Een droom voor velen: Manaus zien. Een werkelijkheid voor Chris en Patrick. Manaus, op zo'n 1.450 kilometer van de Atlantische Oceaan in het midden van het Braziliaanse regenwoud heeft een beroemd operagebouw dat geopend werd op 31 december 1896.

Na de machtige Amazone gaat het terug door de Caraïben richting Panamakanaal. Deze keer mét doorsteek naar de Stille Oceaan: 12 uren varen over 80 kilometer met 3 sluiscomplexen want er moet 26 meter niveauverschil overwonnen worden.

Telkens ik de nieuwsberichten hoorde over de aanvallen van de Houthi's in de Rode Zee, dacht ik aan Chris en Patrick want die Rode Zee ligt een tweede keer op hun route... 31 januari werd beslist dat er een wijziging komt in de uitgestippelde reis. Na Hong Kong en Singapore zullen ze een tweede keer rond Afrika varen. Vandaar die extra pijlen op kaartje 2. Geen gemopper van de twee Antwerpenaren. Wél veel begrip én... ze hebben nieuwe doelen en avonturen in hun hoofd. "Rara" schrijft Patrick... In de stilte van de Stille Oceaan kunnen ze walvissen spotten en vaart de Zuiderdam naar Hawaii.

Op maandag 12 februari schrijft Patrick: "Deze dag bestaat niet voor ons." Ze hebben immers de internationale datumgrens bereikt, hebben 24 uren overgeslagen en zijn zo meteen een dag sneller bij Valentijn, dat ze volop vieren.

Voor mij betekent dit de overgang van de westerse naar de oosterse wereld en ik maak hier een einde aan het eerste deel van het reisverslag. Vervolg in het 3de kwartaalblad. In afwachting: lees over hun avonturen op worldtrip.com. ■

Mick De Wachter, RWS-redactieraad
Met akkoord van Patrick en Chris

2. Bron: Holland America Line

© Cato HAL

Secretariaat

RWS is er voor iedereen, al 40 jaar!
Aarzel niet om hulp of informatie te vragen

Hallo,

U kan bij ons terecht voor praktische informatie en tips.
Per brief, via mail op info@rws.be of telefonisch op het nummer **03 272 51 63**.
Ook op de website www.rws.be vindt u heel wat informatie.

Het secretariaat is telefonisch bereikbaar op maandag, dinsdag, woensdag en vrijdag van 9 tot 12 uur en op donderdag van 13 tot 17 uur.

Vragen over lidgeld en documenten kan u dan stellen.

Telefoneren kan echter de hele week op hetzelfde nummer en dat **24/7**.
RWS-medewerkers beantwoorden dan uw vragen. Hou liefst rekening met de kantooruren en respecteer indien mogelijk de avonden en de weekends. Voor héél dringende gevallen kan er natuurlijk een uitzondering gemaakt worden. Indien u op de voicemail terecht komt, dan bellen wij zo spoedig mogelijk terug.

Wenst u een **persoonlijk contact**, maak dan een **afpraak**. Hiernaast vindt u een overzicht van onze permanenties.

Wij vragen u vriendelijk om steeds uw **lidnummer** bij de hand te hebben. Zeker als u telefoneert. Uiteraard is dat verzoek ook geldig voor correspondentie per brief of mail. Naast uw adres vermeldt u dus ook uw lidnummer. Uw lidnummer vindt u op uw jaarkaart én op de omslag (bij uw adres) waarin het kwartaalblad verstuurd wordt.
Met dit lidnummer is het inderdaad een koud kunstje om snel uw gegevens op te zoeken. Let wel: de personen die 24/7 paraat staan om uw telefoon te beantwoorden, hebben niet direct toegang tot het ledenbestand en kunnen bijgevolg minder snel antwoorden.

Wij zijn er voor u als u **documenten** nodig heeft: negatieve wilsverklaring patiëntenrechten (vroeger levenstestament) en de wilsverklaring euthanasie. Inge vulde documenten hoeft u niet aangetekend te verzenden. Een gewone postzegel volstaat.

Tenslotte nog informatie over **betalingen** aan RWS:

- vermeld steeds uw naam en lidnummer. De betalingen worden digitaal verwerkt, daarom vragen wij u per persoon (lidgelden bijvoorbeeld) een aparte betaling uit te voeren.
- geef zeker bij de overschrijving onder "Vrije mededeling" de reden van de betaling. Bijvoorbeeld "lidgeld", "inschrijving voor een bepaald evenement", "bestelling DVD of boek", enzovoort.
- hou de overschrijvingen "gescheiden": betaal afzonderlijk voor elke soort bestelling en combineer bijvoorbeeld niet met de betaling van uw lidgeld.

Het RWS-secretariaat

Permanenties

Tijdens de permanenties zijn een aantal goed opgeleide RWS-vrijwilligers aanwezig. Zij zijn bereid u algemene informatie te geven over RWS en de voordelen van een lidmaatschap. U kan er de nodige formulieren bekomen of inleveren om te archiveren. U wordt, indien gewenst, geholpen met het invullen van de documenten: negatieve wilsverklaring patiëntenrechten (vroeger levenstestament) en de wilsverklaring euthanasie. U kan terecht met al uw vragen over het levens-einde, de wetgeving met betrekking tot euthanasie, patiëntenrechten, enzovoort.

*Er wordt alleen op afspraak gewerkt.
Afspraken zijn beperkt tot 30 minuten.
RWS volgt de maatregelen met betrekking tot de volksgezondheid.
Mochten mondklappers (terug) verplicht worden, dan zal RWS deze voorschriften volgen.
Met dank voor uw begrip.*

ANTWERPEN

**Van de Wervestraat 2A-B01,
2060 Antwerpen (gelijkvloers)**

Enkel op afspraak.

Elke eerste en derde donderdag van de maand vanaf 14.00 uur.

Voorafgaandelijk afspraak te maken met het RWS-secretariaat: 03 272 51 63 (op maandag, dinsdag, woensdag en vrijdag van 9 tot 12 uur en op donderdag van 13 tot 17 uur) of via mail info@rws.be.

GENT

**Vonkel, Zwijnaardsesteenweg 41-43,
9000 Gent**

Enkel op afspraak.

Elke derde woensdag van de maand van 14.00 tot 16.00 uur.

Voorafgaandelijk afspraak te maken met het RWS-secretariaat: 03 272 51 63 (op maandag, dinsdag, woensdag en vrijdag van 9 tot 12 uur en op donderdag van 13 tot 17 uur) of via mail info@rws.be.

HASSELT

Een persoonlijk gesprek met Johan Jacques kan na afspraak.

Je kan hem bereiken via mail :

johan.jacques@telenet.be of 0474 796 256.

Een videochat kan ook via WhatsApp of facetime.

MECHELEN

**Vrijzinnig Centrum DE SCHAKEL Mechelen
Steenweg 32, Mechelen**

Enkel op afspraak.

Afspraak te maken met het RWS-secretariaat: 03 272 51 63 (op maandag, dinsdag, woensdag en vrijdag van 9 tot 12 uur en op donderdag van 13 tot 17 uur) of via mail info@rws.be.

Lidgeld 2024

In het vorige kwartaalblad hebben wij u gevraagd het lidgeld vóór einde maart 2024 te betalen. Dank aan alle leden die voor een vlotte betaling zorgden. Het wordt gewaardeerd.

Is de hernieuwing van uw lidmaatschap tóch aan uw aandacht ontsnapt?

Breng het dan zo snel mogelijk in orde. Dit kan door overschrijving op rekening BE19 3200 2641 7012 van vzw RWS met vermelding "Lidmaatschap 2024" gevolgd door uw naam en lidnummer. Daar de betalingen digitaal verwerkt worden, vragen wij u per persoon een aparte betaling uit te voeren (20 € per RWS-lid). Wij danken u.

Als u reeds betaalde, is dit bericht uiteraard niet voor u bestemd.

Wilsverklaringen

Kijkt u a.u.b. na wanneer uw documenten opgemaakt werden en of vernieuwing nodig is. Heeft u een oudere, die slechts vijf jaar geldig is, dan zal die in de loop van de volgende maanden of jaar vervallen.

Maak van de gelegenheid gebruik uw negatieve wilsverklaring patiëntenrechten (vroeger levenstestament) te checken. Ook al is dat document van onbepaalde duur, misschien zijn er inmiddels wijzigingen...

U kunt de documenten downloaden van onze website www.rws.be onder "Levenseinde" en "Wilsverklaring". U vindt er ook alle toelichtingen. Wenst u de documenten op papier, vraag ze dan aan bij RWS. Zie nevenstaande kolom voor de openinsuren.

Geldigheidsduur Wilsverklaringen

VOOR 2 APRIL 2020
Wilsverklaringen ingediend vóór 2 april 2020 hebben een geldigheidsduur van vijf jaar en **zijn bij vernieuwing voortaan onbeperkt geldig.**

NA 2 APRIL 2020
Wilsverklaringen ingediend/vernieuwd na 2 april 2020 zijn **onbeperkt geldig!**

Waardig levenseinde? Jouw leven, jouw keuze?

Relaas

Het was een zonnige dag toen ze de kliniek kon verlaten en eindelijk naar haar vertrouwde omgeving terug kon. Hier was ze geen nummer en werd ze met de voornaam aangesproken zonder daarom infantiel behandeld te worden. Haar grote verdriet, naast de steeds erger wordende pijn, was dat ze niet terug kon/mocht naar haar flat. Het werd een kamer in kort verblijf. Als het van haar afhing, zo dacht ze, zou het trouwens een zeer kort verblijf worden.

De ambulancier tilt haar van de brancard en installeert haar in de zetel. Ze schenkt nauwelijks aandacht aan de vele vertrouwde voorwerpen uit haar flat die hier een plaats kregen. De foto's aan de muur en op de vensterbank merkt ze eerst niet op. Zelfs de reiger die haar oudste zoon destijds met veel zorg borduurde en die met zijn zachte kleuren een lichtpuntje vormt tegen de donkere muur van haar kamer, kan haar niet bekoren. De ontgoocheling dat ze als eindstation haar flat moet inwisselen tegen een kamer in het WZC is te groot. De pijn verstoort haar mobiliteit dermate dat deze fiere, zelfstandige vrouw tot een volledig geïnstitutionaliseerd leven veroordeeld wordt. Haar levensruimte beperkt zich tot de oppervlakte van haar bed. Zelfs op een stoel zitten om via haar computer met haar zoon te chatten of patience te spelen, kan niet meer. Neen! Klagen over de zorgverleners hier in huis doet ze niet. Hun zorgzame aandacht staat in schril contrast met wat ze meemaakte op de dienst Geriatrie X in de kliniek die ze net verlaten had.

Op haar dochter na heeft iedereen de kamer verlaten. Met veel moeite stapt ze met de rolator van de zetel tot het bed en hijst er zichzelf

langzaam en omzichtig in. Ze zal dit bed nog enkel verlaten voor het WC-bezoek. Gelukkig moet ze hier geen pamber dragen en mag ze op haar tempo naar de WC gaan. Hoe mensonterend was die kliniekervaring toch waar iedere oudere persoon verplicht werd/wordt een pamber te dragen? Haar dochter dekt haar toe met de warme, zachte oranje plaid die ze vorig jaar van haar oudste kleindochter kreeg. Ze slaapt een hazenslaapje. Als ze wakker wordt ziet ze het gezicht van haar dochter die aan haar bed zit: "ik wil vertrekken meisje". Ze had in het ziekenhuis al over euthanasie gesproken en aan verschillende familieleden had ze gezegd dat ze haar mochten komen halen. "Ik hoor je mama" antwoordt ze. Het was ongeveer een maand geleden dat haar moeder in dit moeras van pure ellende belandde waarin ze steeds verder wegzong omdat genezen niet kon en de artsen er niet in slaagden de pijn, die zich langzaam ook omzette in 'levenspijn', te stillen. Een gesprek brengt helderheid, haar mama wil echt en liefst zo snel mogelijk euthanasie. "Je broer komt volgende week af, als ik hem gezien heb, dan kan het gebeuren", zegt ze. "Zo snel zal dat wellicht niet gaan hoor mama", antwoordt de dochter. Ze hoort wel de vastberadenheid in de stem van haar moeder. "Je moet echt met je huisarts daarover spreken, mama, zelf kan ik je hiermee niet helpen." Ze legt de twee mogelijke procedures uit want dat mama aan de zorgvuldigheidscriteria van de wet beantwoordt, daar twijfelt ze eigenlijk niet aan.

De dochter zwijgt en beiden zijn in gedachten verzonken. 'Ben je met je honderd jaar niet in een terminaal stadium van je leven?' vraagt de

moeder zich af. Ze maakt met haar handen een beweging in de lucht en kijkt haar dochter aan. Deze beseft al te best dat alhoewel er honderduit over autonomie en zelfbeschikkingsrecht gepraat wordt, in situaties zoals deze, het zelfbeschikkingsrecht in wezen niet erkend wordt. Artsen hebben het laatste woord, zelfs als er niets meer te genezen valt, zelfs als alles pijn doet en keer op keer de medicijnen die ze moeizaam inslikt, falen. Artsen bepalen wat 'ondraaglijk lijden' is en of het 'ondraaglijk' genoeg is als reden voor euthanasie. Zelfs al heb je een meer dan gezegende leeftijd.

De moeder doorbreekt de stilte: "Het is toch mijn lijf, mijn keuze, mijn wil", zegt ze kordaat. Vermoeid antwoordt de dochter: "ja mama, dat is het zeker. Maar anderzijds is er de wet en zijn er de procedures. De arts beslist. Euthanasie is nooit een recht, enkel het vragen ernaar is een recht."

Ook al weet de dochter dat haar mama de enige persoon is die met betrekking tot de kwestie van het eigen welzijn een oordeel kan vellen, ze verstaat best dat er een wettelijk kader nodig is voor dergelijke medische beslissingen. Maar we worden met zijn allen ouder. Wat met die vele ouderen die hun leven als voltooid zien, die geen invulling meer kunnen geven aan de zinvraag omdat het lichaam het niet meer kan/wil, waardoor de levensvreugde en de levenskwaliteit ernstig verstoord worden? De moeder laat de maaltijden al bijna anderhalve week aan haar voorbij gaan, vandaag dus ook. De vele medicatie die ze oraal moet blijven innemen verstoort de werking van de smaakpapillen en ook de maag komt in opstand, zelfs al slikt ze daarvoor ook pillen. Met

moeite neemt ze een hapje uit een boterham, maar het gaat niet. 'Waarom nog eten?' vraagt ze zich af.

De volgende dag is de dochter er getuige van hoe haar mama klaar en duidelijk euthanasie vraagt aan haar huisarts. Ze voelt zich opgelucht dat de arts de vraag niet zomaar onder het tapijt veegt en respectvol het gesprek met de patiënt aangaat. De arts oordeelt dat het een euthanasievraag in een niet-terminaal stadium van het leven betreft. Twee bijkomende adviezen zijn nodig en een wachttijd van één maand moet gerespecteerd worden. Wij schrijven negen februari. Dan richt de arts zich tot de dochter en vraagt: "Heeft mama voordien over euthanasie gesproken?" Ze krijgt verslag van die keren dat de moeder aangaf dat het genoeg geweest was en dat ze wilde sterven. "Hoe sta jij tegenover de euthanasievraag?" "Wat mama wil, dat volg ik, dat volgt ook mijn broer. Het is mama's leven, zij voelt wat zij voelt". De arts kan gerust zijn. Van deze familie moet er geen heibel verwacht worden bij een positief antwoord op het verzoek van de moeder. Als de arts weg is, schrijft de moeder, ondanks haar bevende hand, haar euthanasiewens op.

Inmiddels zijn we bijna twee weken verder, de tweede arts kwam langs maar de derde arts liet nog niets van zich horen. De moeder wordt alsmaar magerder en brozer en vraagt aan haar dochter waarom dit moet blijven duren. De dochter heeft daar geen antwoord op. Een positief antwoord op de euthanasievraag zou misschien helpen om deze laatste weken in het leven van haar moeder draaglijker te maken? Met een negatief antwoord zou de dochter de euthanasievraag alsnog kunnen laten uitklaren door het ULteam (Uitklaring levensvragen team). Nu is het ter plaatse trapelen en wordt de moeder zonder hoop op een uitkomst, tot verder lijden veroordeeld. Het lijkt er steeds meer op dat deze honderdjarige dame eerder door uithongering dan door een eventuele euthanasie sterven zal. Waardig levenseinde?

De pijn neemt nog toe. Naar de WC gaan wordt in alle opzichten een marteling. Is dit haar lot? Waarom laat men haar niet vertrekken. Ze kijkt met wanhoop haar dochter aan. De verpleegsters en verzorgenden gaan met het grootste respect met haar om. Ze proberen haar bij het wassen zo weinig mogelijk pijn te doen. Maar zachte jammerklachten en uitroepen van pijn ontsnappen aan het broze lijf. Opnieuw wordt een arts geroepen. Voor de dochter is het duidelijk dat haar mama in een terminaal stadium van haar leven zit. Maar uiteraard is ze geen arts. Een echt gesprek voeren met haar mama wordt moeilijker. De haaknaalden liggen stil, de kruiswoordraadsels blijven onaangeroerd naast het bed liggen. Ze is nog heel bewust maar té fel verzwakt. Ze kan niet meer bellen met de familie, en ook TV kijken/luisteren wordt te vermoeiend. Ze wordt in nog heldere, bewuste toestand, volledig afgesloten van haar sociale contacten. Ze kan niet meer voor zichzelf opkomen. . . maar. . . ze is nog altijd 'aanwezig'. Soms zegt ze zachtjes "dorst" als ze wat drinken wil. In de namiddag hoor je haar plots verschillende keren na elkaar "amaai, amaai, amaai" mompelen. Eerst denkt de dochter dat ze het gedroomd heeft, maar neen, ze zegt wel degelijk amaai, amaai, amaai. De verwondering dat ze dit nog moet meemaken? Waardig levenseinde?

De volgende dag, als een jonge verzorgster de moeder vriendelijk probeert over te halen haar pijnstillers oraal in te nemen, schudt ze met het hoofd gedecideerd 'neen'. Inwendig glimlacht de dochter. Ja, haar mama is er nog, kan nog laten verstaan dat ze dit niet wil. Er wordt gebeld met een arts, ze mogen haar intraveneus pijnstilling geven in afwachting dat een arts naar het WZC kan komen.

Het verzorgend team en de dochter verwoorden de pijn van de moeder en staan achter deze kranige, oude dame die zo snel achteruit gaat. Uiteindelijk beslist de bijgeroepen arts de palliatieve sedatie op te starten. De dochter voelt zich nog ontzettend boos omdat haar mama niet gehoord werd, maar ze is ook opge-

lucht. Eindelijk zal haar mama zich niet langer bewust zijn van de ellendige situatie waarin ze zich tegen haar wil bevond. Hopelijk slaapt ze tot ze definitief uit dit leven vertrekt. Diezelfde dag nog, volledig verzwakt door de pijn en de uithongering, glijdt de moeder rustig slapend het land van het 'niets' in. Mensen zullen zeggen: "ze is zachtjes ingeslapen." Een waardig levenseinde kan de dochter het niet noemen.

Zelfbeschikking is en blijft een moeilijk thema in tijden van ziekte en lijden. Geboren worden 'overkomt' ons, daar hebben we niets over te zeggen. Maar ook omtrent het levenseinde hebben we, ondanks onze patiëntenrechten, nog altijd bitter weinig zeggenschap. De ontwikkeling van de medische wetenschap zorgt ervoor dat er steeds meer kan, dat we langer leven en dat therapeutische hardnekkigheid nooit veraf is. Het leven wordt soms ook zo hoog in het vaandel gevoerd dat het er blijkbaar weinig toe doet dat leven 'lijden' is geworden. Sterven kan je inderdaad niet overdoen maar geeft dat het recht om (oudere) mensen tot intensief lijden, tot uithongering te veroordelen? Is het menselijk als ze nog moeilijk kunnen slikken, te blijven aandringen op orale inname van pijnmedicatie?

De dochter stopt haar overwegingen. Zij kijkt naar de rollator. Die heeft haar mama niet meer nodig. In haar hoofd hoort ze plots het lied van Arno 'Dans les yeux de ma mère'. ■

*Mieke Maerten, RWS-lid
Februari 2024*

HUMAN FOREVER

Een documentaire van zorgvernieuwer Teun Toebes en filmmaker Jonathan de Jong

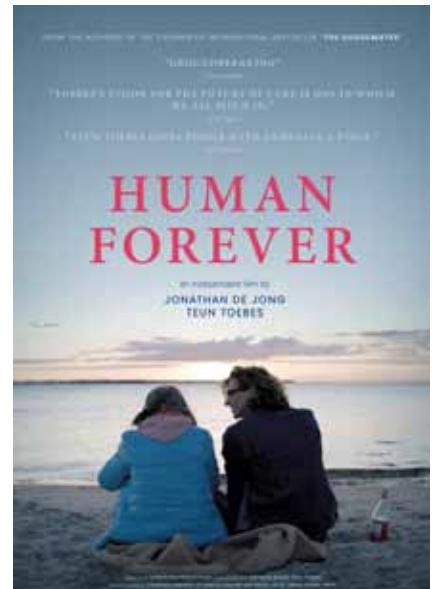

Dinsdag 6 februari 2024 was Teun Toebes te gast in De Afspraak op VRT Canvas. Hij is amper 24 maar kwam toch eerder al in de media met zijn boek VerpleegThuis. Hiervan vindt u trouwens een korte bespreking in het 2de kwartaalblad 2022 (nummer 168, pagina 18), nog steeds te vinden op de RWS-website.

Teun Toebes stelt zich voor als humanitair activist en zorgethicus. De Afspraak noemde hem een zorgvernieuwer. Hoe men hem ook omschrijft, hij vecht voor een betere wereld voor mensen met dementie. Om dat te bereiken, moeten wij onze houding, onze blik veranderen. Wereldwijd zijn er nu 55 miljoen mensen die te maken hebben met dementie én dat cijfer zal onheilspellend stijgen. . .

Teun Toebes trok drie jaar de wereld rond om te bestuderen hoe andere culturen omgaan met dementie en hoe we deze mensen een meer waardevol levenseinde kunnen geven. Hij vond goede voorbeelden daarvan, bijvoorbeeld in Zuid-Korea.

Samen met filmmaker Jonathan de Jong kwam de boeiende documentaire **Human Forever** (Mens voor Altijd) tot stand. Die film ging in première op de G20-top rond dementie (2 oktober 2023) en is op verschillende internationale filmfestivals bekroond.

Op het moment dat wij dit schrijven kreeg de documentaire een Belgische première in Antwerpen en speelt die in de Kinopolis-bioscopen. We waren echter heel blij toen Bart Schols op het einde van zijn programma aankondigde dat de documentaire **einde mei of begin juni op VRT Canvas te zien is**. Hou uw programmabladd in de gaten, het is een aanrader. ■

Meer informatie, ook een overzicht van de filmvertoningen, op de website teuntoebes.com.

Foto's: ©super7even

1 APRIL

Woordzoeker

N	V	M	U	T	A	D	L	P	M
D	E	E	R	M	T	O	E	O	U
O	G	G	E	E	C	N	D	L	I
S	V	H	I	A	W	E	E	I	S
S	T	E	T	D	R	O	B	T	O
I	D	I	R	A	O	O	A	I	P
E	E	R	T	E	R	N	T	E	M
R	D	O	I	G	I	E	T	K	Y
S	R	E	T	A	L	S	R	I	S
T	S	M	O	K	E	O	T	S	U

WELK WOORD ZIT IN
DIT LETTERROOSTER
VERBORGEN?

Zoek volgende woorden en
streep ze door. De letters
die overblijven vormen een
woord!

- DATUM – DEBAT – DOSSIERS
- EDE – LATER – LOCATIE
- MODERATOR – POLITIEK
- ROEM – SYMPOSIUM
- THEMA – TOEKOMST –
- UITNODIGEN – VEREIST

De overblijvende letters vormen de slogan die je zoekt:

.....
Ontdek de oplossing elders in dit blad!

IK WORD LID VAN RWS

VOLLEDIG INGEVULD EN ONDERTEKEND STUREN NAAR: RWS, VAN DE WERVESTRAAT 2A-B01, 2060 ANTWERPEN

Ik wens deel uit te maken van **Recht op Waardig Sterven vzw** en stort op bankrekening: **BE19 3200 2641 7012** van RWS € 20 (per persoon), € 40 (2 personen op hetzelfde adres) en vermeld op de overschrijving duidelijk 'Nieuw lid' + naam + jaartal

Naam 1 Voornaam Geslacht

Naam 2 Voornaam Geslacht

Straat / nr

Postcode Woonplaats

Geboortedatum Tel + E-mail

Handtekening + datum

OP OVERSCHRIJVING VERMELDEN:

'Nieuw lid' + naam + jaartal

Belangrijke data

- 16 april 2024** **Lezing in DC Den Bleek**
Montenstraat 4, Borgerhout
14.00 tot 16.00 uur
- 7 mei 2024** **Lezing DC Oosterveld**
Groenenborgerlaan 185, Wilrijk
14.00 tot 16 uur
- 28 mei 2024** **Symposium**
AP-Hogeschool Antwerpen
14.00 tot 18.00 uur
Informatie op pagina 2
- 5 juni 2024** **16.00 uur Algemene vergadering**
Maatschappelijke zetel
Uitnodiging op keerzijde

Jouw wil is wet.

Bepaal zélf de omstandigheden van uw levenseinde.

Laat uw negatieve wilsverklaring patiëntenrechten (vroeger levenstestament) en wilsverklaring registreren bij RWS en bepaal zelf de omstandigheden van uw levenseinde.

RWS slaat de documenten op in een eigen bestand.

Doe het nu het nog kan.

RWS
RECHT OP WAARDIG STERVEN
Van de Wervestraat 2A-B01
2060 Antwerpen • www.rws.be

In 1987, bijna veertig jaar geleden, startte dokter Senne Mullie de eerste thuiszorgploeg voor palliatieve zorg op in Vlaanderen toen hij geconfronteerd werd met een terminale patiënt die op de afdeling intensieve verzorging verpleegd werd en graag thuis wilde sterven.

'Het belang van palliatieve zorg of de kwaliteit van het leven na-streven tot aan de dood, neemt toe en zal alleen maar aan belang winnen.' stelde Arsène Mullie, toen hij in 2007 met pensioen ging, na 35 jaar anesthesist-palliatieve zorg op de dienst Intensieve Zorgen van AZ Sint-Jan te Brugge. Hij bleef zich actief inzetten als voorzitter van 'Palliatieve Zorg Vlaanderen' en zorgde er mede voor dat het percentage mensen dat in het ziekenhuis sterft, teruggedrongen werd van 75 procent naar 50 procent.

Zijn slogan luidt: *Dying with dignity, sterven met waardigheid. In het stervensproces moet diepgang steken. Rust en waardigheid zijn hoekstenen van de periode net voor de dood intreedt. Het boekje dat hij nu geschreven heeft, is daar ook een uiting van.*

Namens RWS willen we het een waardge plaats geven in ons kwartaalblad.

Spiritualiteit van sterven in en naar de liefde toe

Het is de spirituele boodschap van dit boek dat we sterven en dood zonder angst tegemoet kunnen zien. Er is in onze samenleving enerzijds de medische hardnekkigheid om de dood te bestrijden, en anderzijds de palliatieve hardnekkigheid om zorg te herleiden tot medische en psychosociale pijn en symptoomcontrole. Sterven is in de eerste plaats een spiritueel gebeuren. De essentie van de spiritualiteit van het sterven is het ontvonken en ontbranden van een onvoorwaardelijke liefde in en rond het sterfbed.

Het fenomeen van de onvoorwaardelijke liefde is er altijd al geweest, maar is nergens groter dan in het momentum van het sterven, het is daar van een Gode, Wondere, mogelijks van een Oer Eeuwe kwaliteit.

Dr. Senne Mullie

BOEKVOORSTELLING Data, locaties en inschrijving

■ VRIJDAG 24 MEI 2024 - 18U00

AZ Sint-Jan Brugge

Auditorium | Ruddershove 10 te 8000 Brugge

Wil je erbij zijn: mail vóór donderdag 9 mei 2024 naar nathalie.anquez@azsintjan.be - secretariaat departement A&R, t. 050 45 24 13

■ VRIJDAG 31 MEI 2024 - 18U00

Netwerk Heidehuis

Fazantendreef 11 te 8200 Sint-Michiels

Wil je erbij zijn: mail vóór donderdag 16 mei naar vdevisser@heidehuis.be - directie Netwerk Heidehuis, t. 050 40 61 53

■ DONDERDAG 13 JUNI 2024 - 18U00

Palliatieve Zorg Vlaanderen

Luchthavenlaan 10 te 1800 Vilvoorde

Wil je erbij zijn: mail vóór donderdag 30 mei naar c.de.cafmeyer@palliatievezorgvlaanderen.be - directeur Palliatieve Zorg Vlaanderen, t. 02 255 30 48

Te vermelden bij inschrijving:

De Heer / Mevrouw schrijft zich in met ..... personen

op naam van .....

GSM nummer .....

Boeken & documenten, Te koop bij RWS, In de boekhandel of op internet, Nuttige adressen... het zijn de titels en onderverdelingen van de vaste rubrieken op de laatste pagina's van ons kwartaalblad.

Ter gelegenheid van 40 jaar RWS werden heel wat opmerkingen en vragen geformuleerd die we ons als bestuur en redactieraad willen ter harte nemen, stapsgewijs. In dit kwartaalblad trachten we die vaste rubrieken over boeken & documenten en nuttige adressen aan te pakken. Zoals we ons eerlijk afvroegen of RWS na 40 jaar nog nodig was, of het kwartaalblad nog relevant was, bevroegen we ons of het opsommen van boeken en adressen nog enige waarde had. Misschien beperkten we ons beter tot besprekingen van nieuwe verschenen boeken en andere media zoals films, documentaires en podcasts?

Voorlopig opteren we voor de vermelding van een lijst van recente uitgaven. Boeken die verschenen zijn na 2020. Bij de boeken die al een bespreking of recensie kregen, vermelden we de jaargang en het nummer van het kwartaalblad. Leden en andere lezers die graag een recensie schrijven of hun mening kwijt willen over een nieuw boek verwelkomen we graag. Een telefoontje of een mail is voldoende, de redactieraad bezorgt je met plezier een exemplaar op je adres. We houden het boek "Doodgewoon" van Barbara Ceuleers dat nog moet verschijnen bij opmaak van dit kwartaalblad, ter beschikking!

Bespreking van, reacties op en commentaren bij films, documentaires, podcasts, voorstellingen en tentoonstellingen zijn eveneens welkom. De redactieraad kan een toegangsticket voor 2 personen voorzien of een online-bijdrage betalen. Zo kijken we uit naar een commentaar bij de filmdocumentaire "Marieke, addicted to life" van Rola Rapaport, ook te zien op VRT MAX. Twee vrijwilligers van RWS zullen in april de tentoonstelling over leven, lijden en dood van Bill Viola, Sculptor of Time, bezoeken in La Boverie, Luik. Hun verslag zal in het volgend kwartaalblad te lezen zijn.

We publiceren nog altijd een adressenlijst van verenigingen waar de beleving van sterven, dood en rouw voorop staat of waar het levenseinde een belangrijk deel uitmaakt van de werking. We actualiseerden de contactgegevens. Met de meeste van hen onderhouden we goede relaties en/of werken we samen, vaak zelfs met onderlinge verwijzing naar elkaar: de vraag en behoefte van de burger, de patiënt centraal. De contactgegevens van LEIF nemen we ook op omdat we nog altijd hopen dat er ooit een samenwerking mogelijk wordt. Op het werkveld is dit al aanwezig en werkt het goed, op bestuurs- en voorzittersniveau spijtig genoeg niet, ondanks onze vele pogingen. Wat in Brussel en Wallonië lukt tussen ADMD, onze zustervereniging en EOL, het Franstalige equivalent van LEIF, moet toch ook mogelijk zijn in Vlaanderen?

Misschien had wijlen Hugo Van den Enden voor een nieuwe kentering kunnen zorgen mocht hij nog onder ons zijn. Hij was bestuurslid en ondervoorzitter van RWS van 1985 tot aan zijn tragische dood in 2007. Wim Distelmans heeft als voorzitter van LEIF zijn boek "Ons levenseinde humaniseren. Over waardig sterven en euthanasie." herzien en uitgebreid en in november 2023 laten heruitgeven via de VUB, spijtig genoeg zonder zijn zoon noch RWS te raadplegen en te vermelden. De redactieraad wil het boek opnemen in de contactlijst na verder positief georiënteerd overleg hierover.

We kijken uit naar jullie reacties, opmerkingen, aanbevelingen bij onze nieuwe aanpak van deze rubriek over boeken, documentaires, films, podcasts, voorstellingen en tentoonstellingen. Nu nog een goede titel vinden... heb jij een voorstel?

Op de valreep vernemen we dat we een uitnodiging krijgen voor de Hugo Clauslezing op 29 februari waar men de biografie "De levens van Claus" door Mark Schaevers voorstelt. We voorzien alvast extra exemplaren voor besprekingen en commentaren van onze lezers. Laat maar meteen je interesse blijken en we bezorgen jou met plezier dit meer dan 800 pagina's

tellende boek. En wie een optreden van Mark Schaevers wil bijwonen in de komende maanden mag het ons ook laten weten!

De redactieraad

Nele Beyers

Els Borst. Medicus in de politiek
Wereldbibliotheek, Amsterdam
ISBN 9789028451483 - 2021

Jeroen Brouwers

Clïent E. Busken
Uitgeverij Atlas Contact
ISBN 9789025455941 - 2020
Kb 171, jrg. 40

Barbara Ceuleers

Doodgewoon
Uitgeverij Ertsberg
ISBN 9789464750676 - 2024

Marc Cosyns en

Alexander Decommere
"End Credits"
DVD 2013 - 2023
Kb 160, jrg. 37

Claudia De Groot

Zonder zorgen ouder worden
Uitgeverij Garant NV
ISBN 9789044138511 - 2022

Lien de Metsenaere

Omdat we allemaal doodgaan
Uitgeverij Owl Press
ISBN 9789463938860 - 2022
Kb 173, jrg. 40

Guido Dieperink

Samen waardig sterven
Uitgeverij Dieperink
ISBN 9789464067910 - 2021
Kb 166, jrg. 38 & kb 167, jrg. 39

Wim Distelmans

Het levenseinde in eigen regie
Uitgeverij Houtekiet
ISBN 9789089244918 - 2022

Patrick Herbots

Een pleidooi voor euthanasie zonder grenzen
Uitgeverij Maklu
ISBN 9789046611012 - 2020
Kb 165, jrg. 38

Philip Nitschke en Fiona Stewart

Handboek de Vredige Pil
Uitgeverij Exit Internatioaal Haarlem
ISBN 9789090308012 - 2018 - 2024
Ook Café Doodnormaal Dé Podcast

**Menno Oosterhoff, Kit Vanmechelen,
Esther Beukema**

Laat me gaan
Euthanasie bij psychische aandoeningen
Uitgeverij Lucht
ISBN 9789493272477 - 2023

Lionel Shriver

Tot de dood ons scheidt
Uitgeverij Atlas Contact
ISBN 9789025471378 - 2021
Kb 170, jrg. 39

Lieve Thienpont

Beschuldigd van Gifmoord
Uitgeverij Houtekiet
ISBN 9789089248893 - 2020
Kb 164, jrg. 38

Teun Toebe

Verpleeg thuis
Uitgeverij de Arbeiderspers
ISBN 9789029544382 - 2021
Kb 168, jrg. 39

Documentaire *Human Forever* - 2024

Kb 176, jrg. 41

**Gea van Beuningen en
Erik van Ophoven**

Ik ga met je mee
Uitgeverij Gea Eriks
ISBN 9789090324722 - 2020
Kb 165 & 166, jrg. 38

Ed. Vincent Van den Eynde

*Euthanasierecht in België
de wet in verandering (?)*
Uitgeverij Brepols, Story publishers
ISBN 9789087640491 - 2021
Kb 167, jrg. 39

Walter Van Steenbrugge

Operatie Kerk
Uitgeverij Pelckmans NV
ISBN 9789463377041 - 2023
Kb 175, jrg. 41

**Thierry Vansweevelt en
Evelien Delbeke**

De euthanasiewet 20 jaar
Uitgeverij Larcier-Intersentia
ISBN 9789400016446 - 2023

Ine Van Wymersch

Als je wieg op drijfzand staat
Uitgeverij Lannoo
ISBN 9789401472807 - 2020
Kb 164, jrg. 38
& podcast *Drie dagen* (Kb 163, jrg. 38)

Informatiebrochure

"Het levenseinde"

Vragen en antwoorden
omtrent de wettelijke
bepalingen in België

Nuttige adressen

ADMD & EOL

Choisir sa mort: une liberté, un droit!

Avenue Eugène Plasky 144, bte 3
1030 Schaarbeek
Tel 02 502 04 85
info@admd.be
www.admd.be

AMFORA vzw

Afscheid dat verbindt

Lauwstraat 71C
9051 Gent
www.amfora.be

CERTECON ik beslis

Infocertecon5@gmail.com

deMens.nu

is vrijzinnig humanistisch

Brand Whitlocklaan 87, bus 9
1200 Brussel
Tel 02 735 81 92
info@deMens.nu
www.deMens.nu

Kom op tegen Kanker

Samen strijden we elke dag tegen kanker

Koningsstraat 217
1210 Sint-Joost-ten-Node
Tel 02 227 69 69 & 0800 35 445
www.komoptegenkanker.be

& Stichting tegen kanker

Leuvensesteenweg 479
1030 Brussel
Tel 02 736 99 99 & 078 15 01 51

LEIF

een waardig levenseinde voor iedereen

J. Vander Vekenstraat 158
1780 Wemmel
Tel 078 15 11 55
info@leif.be
www.leif.be

PALLIATIEVE ZORG Vlaanderen vzw

Luchthavenlaan 10
1800 Vilvoorde
Tel 02 255 30 40
info@palliatievezorgvlaanderen.be
www.palliatievezorgvlaanderen.be

PATIENT EMPOWERMENT

En je voelt je beter

Potaardeberg 58
9820 Merelbeke
info@patientempowerment.be
www.patientempowerment.be

REAKIRO

Overweeg je euthanasie omdat je psychisch lijdt?

Mechelsestraat 103
3000 Leuven
Tel 016 67 02 25
info@reakiro.be
&
Oude Oostendsesteenweg 43
8000 Brugge
Tel 050 15 25 00
info@reakirowestvlaanderen.be
www.reakiro.be

VONKEL vzw

Een luisterend huis

Zwijnaardsesteenweg 41-43
9000 Gent
Tel 09 330 40 51
www.vonkeleenluisterendhuis.be
welkom@vonkeleenluisterendhuis.be

ZELFHULP

ALS-LIGA

Vaartkom 17
3000 Leuven
Tel 016 23 95 82
info@ALS.be
www.ALS.BE

ALZHEIMER LIGA Vlaanderen

Rubensstraat 104/4
2300 Turnhout
Tel 014 43 50 60
En 0800 15 225 (gratis)
info@alzheimerligavlaanderen.be
www.alzheimerliga.be

EXPERTISECENTRUM DEMENTIE

Vlaanderen vzw

Pastoor Van de Wouwerstraat 2
2600 Berchem
Tel 03 6095614
info@dementie.be
www.dementie.be

MS-LIGA Vlaanderen

Boemerangstraat 4
3900 Pelt
Tel 011 8089 80
&
078 48 20 83
& 0800 93 352 (gratis)
www.ms-vlaanderen.be
secretariaat@ms-vlaanderen.be

TELE-ONTHAAL

Tel 106
www.tele-onthaal.be
Roosakker 6, 9000 Gent
Tel 09 220 82 92
federatie@tele-onthaal.be
www.tele-onthaal.be

TREFPUNT ZELFHULP

Wij geloven in de waarde van lotgenotencontact

Edward van Evenstraat 2A
3000 Leuven
Tel 016 33 00 44
Trefpunt.zelfhulp@kuleuven.be
www.zelfhulp.be

Uitnodiging Algemene Vergadering

woensdag 5 juni 2024 van 16.00 tot 17.00 uur

op de maatschappelijke zetel van RWS, Van de Wervestraat 2A, 2000 Antwerpen

Inschrijven is verplicht en dit vóór 20 mei 2024.

Wenst u de vergadering bij te wonen, stuur dan een e-mail naar info@rws.be met vermelding "deelname Algemene Vergadering", uw naam en lidnummer.
U kan ook onderstaande strook gebruiken.

De Algemene Vergadering zal zich strikt houden aan de noodzakelijke wettelijke bepalingen

LOCATIE

Van de Wervestraat 2A,
Antwerpen

PROGRAMMA

1. welkomstwoord van de voorzitter
2. verslag over de activiteiten in 2023
3. verslag van de penningmeester over de boekhoudkundige cijfers boekjaar 2023
4. verslag van de commissaris-revisor met betrekking tot de boekhouding cijfers 2023
5. stemming van de boekhoudcijfers 2023 voor goed- of afkeuring
6. kwijting voor de bestuurders, penningmeester inclusief
7. heeft u punten voor de agenda? gelieve die op voorhand te sturen

Antwoordstrook

Ondergetekende,

Naam Voornaam

Straat / nr

Postcode Woonplaats

zal aanwezig zijn op de **Buitengewone Algemene Vergadering** van 5 juni 2024 met **bijkomende** personen

Handtekening

Opsturen naar: RWS, Van de Wervestraat 2A, 2000 Antwerpen

Volmacht tussen effectieve leden

Buitengewone Algemene Vergadering van 5 juni 2024

Ondergetekende,

Naam Voornaam

Straat / nr

Postcode Woonplaats

effectief lid van RWS vzw voor 2023, verleent volmacht aan effectief lid

Naam Voornaam

Straat / nr

Postcode Woonplaats

om alle beslissingen te nemen in zijn/haar naam ter gelegenheid van de AV van RWS vzw op datum van 5 juni 2024

Datum Handtekening

Opsturen naar: RWS, Van de Wervestraat 2A, 2000 Antwerpen
of overhandigen bij de opening der zitting

